

ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ

Анотація. Обґрунтовано особливості, а також окреслено напрямки вдосконалення процесів охорони та захисту права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми в Україні.

Аннотация. Обоснованы особенности, а также очерчены направления усовершенствования процессов охраны и защиты права интеллектуальной собственности на компьютерные программы в Украине.

Annotation. The features are grounded and the directions of improvement of safety and protection processes of intellectual ownership right to computer programs in Ukraine are outlined.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, комп'ютерна програма, охорона авторського права, захист авторського права.

У сучасному світі інтелектуальна власність набуває дедалі більшого значення та охороняється у більшості країн світу, бо вона є одним із наймогутніших стимулів розвитку науково-технологічного прогресу всіх галузей функціонування суспільства. Успішність вирішення соціально-економічних проблем, що кожного дня постають перед суспільством, насамперед, пов'язана з інтелектуальним потенціалом та рівнем його культурного розвитку. Питання охорони і використання інтелектуальної власності в сучасних умовах відіграють усе важливішу роль у комерційній, підприємницькій і виробничій діяльності підприємств та установ України всіх форм власності.

Саме тому їх вивчення стало метою наукових праць таких вчених, як: Підпригора О. А., Дроб'язко В. С., Святоцький О. Д. [1], Жуков В. І. [2], Миронюк Г. І., Довгий С. О., Жаров В. О. [3], Юскаев В. Б., Потехіна В. О. [4; 5], Антонов В. М. [6] тощо.

Правова охорона комп'ютерних програм є актуальною проблемою юридичної науки вже майже півстоліття, але досі не знайшла свого вирішення. Її рішення, які пропонуються та обговорюються на чисельних науково-практичних конференціях, не знайшли свого остаточного законодавчого закріплення [7].

Мета цієї статті полягає у науковому обґрунтуванні правової охорони та захисту комп'ютерних програм.

В Україні комп'ютерна програма стала користуватись охороною з набуттям чинності Закону України "Про авторське право і суміжні права" від 23 грудня 1993 р. [8], у якому зазначається, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори.

Згідно зі ст. 1 [8], комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах). Разом з тим [9] визначає комп'ютерну програму як послідовність інструкцій, що призначені для виконання пристроєм управління обчислювальної машини; дається визначення комп'ютерної програми з позицій системного програмування як даних та машинних кодів, які розміщені в оперативній пам'яті комп'ютера та виконуються процесором для досягнення якоїсь мети.

У більшості країн, у тому числі й в Україні, законодавчо передбачений лише один вид охорони комп'ютерних програм – за допомогою механізму авторського права, за аналогією з літературними творами [10].

Сьогодні не лише Україна – весь світ поставлений перед проблемою недосконалої охорони комп'ютерних програм. Обрана більшою частиною світу охорона комп'ютерних програм авторським правом має свої переваги: простота та доступність охорони; дія охорони розповсюджується на всі комп'ютерні програми без обмежень; авторське право та відповідно можливість охорони програми виникають з моменту її створення [4].

Однак усе частіше висловлюються пропозиції про необхідність патентної охорони комп'ютерних програм за аналогією з винаходами.

У випадку комп'ютерної програми норми авторського права можуть бути застосовані тільки для охорони від загального відтворення програми, а також від копіювання комп'ютерного коду (такі порушення входять до поняття "літературних"). Авторське право також забезпечує охорону комп'ютерних програм від деяких "нелітературних" порушень, таких, як відтворення екранних заставок (screen displays). Суттєвий недолік авторської охорони полягає в неможливості запобігти створенню конкуруючої комп'ютерної програми з використанням ідеї існуючої [4].

Перевага патентної охорони для комп'ютерних програм полягає у можливості захистити певний алгоритм, втілений у комп'ютерній програмі, від використання його іншими особами без дозволу. Натомість авторське право надає значно вужчі можливості, захищаючи лише "вираз" ідеї та залишаючи поза межами охорони саму ідею програми.

Більшість країн-учасниць Бернської конвенції, членом якої є й Україна, застосовують до охорони комп'ютерних програм комплексний підхід, поєднуючи норми авторського і патентного права [11].

Тобто комп'ютерні програми, як специфічні об'єкти інтелектуальної власності, повинні мати особливий статус

правової охорони. Поряд з авторським правом вони повинні охоронятися патентним договірним правом, законодавством про недобросовісну конкуренцію, про охорону комерційних таємниць [6].

Для ефективної охорони законодавство України має бути розширене спеціальним Законом "Про охорону прав на комп'ютерні програми" з урахуванням таких пропозицій:

необхідно дати чітке визначення поняттю "комп'ютерна програма", а також термінам, що стосуються охорони комп'ютерних програм;

визначити об'єкти комп'ютерної програми, які підлягають охороні законодавством про авторське право;

визначити об'єкти винаходів при патентуванні комп'ютерних програм, законодавчо закріпивши можливість патентної охорони для "процесів комп'ютерної програми";

закріпити право на державну реєстрацію комп'ютерних програм з визначенням процедури її здійснення та передбачити ведення реєстру;

додати положення про те, що імпортування, виготовлення, поширення і використання апаратних засобів, метою яких є зняття технічного захисту з комп'ютерних програм, є незаконними;

закріпити права законного користувача програми на виготовлення її копій, дозволеної ліцензійною угодою, або ж однієї копії за умови, що така копія необхідна для використання програми;

уточнити положення щодо вільного використання законно придбаної комп'ютерної програми з метою передачі копії з некомерційною метою.

Урахування зазначених рекомендацій при формуванні національної охорони комп'ютерних програм сприятиме розвитку комп'ютерної індустрії та підвищенню рівня економіки України [2].

Незважаючи на окремі недоліки системи охорони права на інтелектуальну власність, що склалася в Україні, загалом можна стверджувати, що зазначена система відповідає міжнародним стандартам і може забезпечити належну охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності. Але такої оцінки не можна дати системі захисту прав інтелектуальної власності. Більше того, є всі підстави стверджувати, що захист прав інтелектуальної власності не відповідає сучасним вимогам. Він не забезпечує надійного й ефективного захисту інтелектуальної власності [1].

Під захистом інтелектуальної власності розуміють заходи, спрямовані на відновлення становища власників прав інтелектуальної власності у випадку, якщо ці права були порушені [3].

У світовій практиці захист права інтелектуальної власності прийнято поділяти на два види – юрисдикційний і неюрисдикційний. Юрисдикційний захист права інтелектуальної власності здійснюється у судовому порядку судами та іншими уповноваженими на це державними органами. Сутність цього захисту полягає у тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, право якого порушене, звертається до належного державного органу за захистом, який у разі необхідності і надає такий захист. Неюрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності характеризується тим, що це позасудовий захист, який здійснюється особою, право якої порушене, самостійно, але в межах закону. Такі засоби захисту застосовуються досить рідко [1].

Комп'ютерна програма є об'єктом торгівлі та становить комерційний інтерес для тих чи інших груп, її можна продати, отримавши прибуток. Тому зі зростанням кількості комп'ютерних програм зростає і кількість порушень прав авторів та виробників комп'ютерних програм. Подібні порушення називаються комп'ютерним піратством та можуть проявлятися у різноманітних формах від простого копіювання та тиражування до розробки та створення нових комп'ютерних програм з несанкціонованим використанням елементів уже існуючого програмного забезпечення [12].

У ст. 50 [8] зазначається, що порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для судового захисту, є дії, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав та їх майнові права; піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав; плагіат; незаконне ввезення на митну територію України примірників творів, фонограм, відеограм, програм мовлення; вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав; будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу; підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління; розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.

У Листі [13] повідомляється, що порушення авторських прав на комп'ютерні програми передбачає цивільно-правову відповідальність (ст. 431 ЦКУ [14], ст. 52 Закону України [8]), адміністративну відповідальність (ст. 512 КУпАп [15]) та кримінальну відповідальність (ст. 176 КК [16]). Щодо цивільно-правової відповідальності, за порушення авторських прав на комп'ютерну програму ст. 431 ЦКУ встановлює можливість порушення права інтелектуальної власності як у формі дій (посягання на право інтелектуальної власності), так і у формі бездіяльності (невизнання права інтелектуальної власності). Порушником права інтелектуальної власності може бути як фізична, так і юридична особа.

Однак в Україні практично відсутні норми адміністративного і кримінального права, спрямовані на припинення протиправних дій, пов'язаних з комп'ютерними програмами. Необхідною є розробка конкретних адміністративно-правових і кримінально-правових заходів, спрямованих на попередження і невідкладне припинення контрафактних дій. До порушників прав на комп'ютерні програми слід запровадити ордери на обшук та інші профілактичні процедури цивільного права. Кримінальна практика повинна включати конфіскацію піратських копій, накладення арешту на матеріали й обладнання, виготовлену продукцію, позбавлення порушників волі за злочини у великих розмірах [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що серед напрямків удосконалення процесів правової охорони та захисту авторських прав на комп'ютерні програми найбільш актуальними є такі: удосконалення основних засад правової охорони комп'ютерних програм (уточнення переліку випадків, що кваліфікуються як неправомірне використання комп'ютерних програм, встановлення санкцій за неправомірне використання комп'ютерних програм; встановлення уніфікованої термінології, що стосується комп'ютерної сфери); удосконалення нормативно-правової бази в галузі охорони прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет; удосконалення законодавства про авторське право, про патентне право, про недобросовісну конкуренцію, про охорону комерційних таємниць; внесення змін та доповнень до відповідних кодексів України, що передбачають посилення відповідальності за

порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності з урахуванням необхідної боротьби з піратством; запровадження комплексного підходу до правової охорони та захисту комп'ютерних програм тощо.

Наук. керівн. Єфремова К. В.

Література: 1. Право інтелектуальної власності: Академ. курс : підручник для студентів вищих навч. закладів / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін. ; за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. – 672 с. 2. Концепція правової охорони комп'ютерних програм в Україні, розроблена Державним агентством України з авторських і суміжних прав і авторським колективом у складі Жукова В., Капіци Ю., Курикіна Б., Синькова М., Тимофієнка Л. та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unicyb.kiev.ua/~vant/htdocs/konz.htm>. 3. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : наук.-практ. вид. : у 4-х т. / за заг. ред. О. Д. Святоцького. – Т. 2 : Авторське право і суміжні права / С. О. Довгий, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров та ін. ; за ред. Г. І. МIRONЮКА, В. С. Дроб'язка. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 1999. – 460 с. 4. Потехіна В. О. Використання міжнародного досвіду для становлення національного законодавства України у сфері охорони комп'ютерних програм в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Потехіна В. О. – Режим доступу : <http://www.viravallee.com/articles/1.pdf>. 5. Потехіна В. О. Інтелектуальна власність : навч. посібн. / Потехіна В. О. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 414 с. 6. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право / Антонов В. М. – 2-ге вид., стереотип. – К. : КНТ, 2006. – 520 с. 7. Селиванов М. Проблемы правовой охраны компьютерных программ [Электронный ресурс] / Селиванов М. – Режим доступу : <http://www.cip.in.ua/r4436>. 8. Про авторське право і суміжні права від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 9. Википедия – свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>. 10. Жуванов Д. Яку форму правової охорони обрати для комп'ютерної програми? [Електронний ресурс] / Жуванов Д., Стогній Є. – Режим доступу : http://www.romanenko.ua/ua/library/article_program.html. 11. Негрескул В. Протидія комп'ютерному піратству [Електронний ресурс] / Негрескул В. ; Центр исследования компьютерной преступности. – Режим доступу : <http://www.crime-research.ru/library>. 12. Мороз В. Особенности защиты компьютерной программы в соответствии с действующим законодательством Украины [Электронный ресурс] / Мороз В. – Режим доступу : <http://blog.liga.net>. 13. Лист Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти та науки України № 16-12/5480 від 23 грудня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.717.0>. 14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 15. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 16. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.